

GAVRILO PRINCIP

BUKOTT, kicsapott diák és tüdőbajos nyomorék. Bosznia-hercegovinai szerb, pravoszláv vallású és alig 19 éves. Eléggé nyomorúságos balkáni községben születik, Oblájban, a livnói kerületben. Szegénység ringatta és szegénység kísérte börtönéig. S mégis ennyi jelentéktelenség ellenére, a világháború kirobbantója, annyi nép, ország és trón megdöntője.

Valahogy úgy tudtuk eddig, hogy a történelmet többnyire a hérosok, a nagyok írják és csinálják s íme, 1914 nyarán, egy senki indítja útjuk az eddigi história egyik legnagyobb eseményét, azt a vérvizataros világháborút, amelyet Genf és Hága ma is nyögnek.

Most újra Európa-szerte aktuálissá lett Gavrilo Princip neve. Még Scotus Viator is,¹ a délszlávok leglelkesebb nyugati protektora, propagatora és szerencsenmosója is feljajdul, hogy a közönséges orgyilkosnak márványtáblát szentelnek Szerajevóban, pravoszláv püspöki díszistentisztelettel, parádés katonai asszisztenciával és „kultur-egyesületek” lobogóinak tiszteletadásával. Az egész Nyugat etikai érzéke, amely különben eddig Principről

¹ L. Magyar Szemle, 1930. VIII. köt. 3. sz., Balogh József cikkét.

szeretett szégyenkezve hallgatni, most fellázad az orgyilkosság hivatalos, márványtáblás glorifikálása miatt. Ha későn is, de mégsem egészen elkésve.

Nem lesz hát felesleges, ha itt mi is megemlékezünk Gavriło Princip-ről és éppen szerb szem- és fültanuk feljegyzései és adatai alapján.¹

Gavriło Princip csak VIII-os belgrádi gimnazista volt, de már tökéletesen balkáni, fanatikus nagyszerb. Ha el is bukik gimnaziális tudásban, ám nagyszerű tudója a balkáni nagy szerb forradalmi, terrorisztikus eszméknek.

1914 október 17-én Curinaldi tárgyalási elnök felolvastatja „Horvátország harcban a szabadságért” című pamfletét, amelyet Belgrádban adott ki 1912-ben a Piemont-nyomda, névtelenül, s amelyet onnan terjesztettek el a Fekete Kéz és a Narodna Odbrana ágensei és tagjai a boszniai középiskolások és tanítóképzősök között. A pamflet arról szólt, hogy Horvátországnak egyesülnie kell Szerbiával és pedig forradalommal, erőszakosságok által és terror útján. Az elnök megkérdezi Prindpet, hogy megfelelje ez az eszmenet az ő felfogásának?

„Princip: Megfelel és pedig még sokkal nagyobb mértékben is. Én, ha tehetném, megsemmisíteném Ausztriát.”

Elnök ezután elolvastatja az „Egy hős halála” című broszúrát, amelyet „Bosszúálló” álnéven, Vladimir Gacsinovics írt, Varesaninnak, Bosznia-Hercegovina egykori kormányzójának merénylőjéről, Bogdan Zserajicsról. A könyvecske bevezetése ez:

„Minden elnyomás ellenére, a szerb nép mégis életjelt ad magáról. Azok adják meg, akik eljövendők. Az ifjú szerbek a lelkek forradalmosítását készítik elő, azok a fiatalok, akik jövendők. Ilyen fiatalok igenis vannak, akik életüket áldozzák az egyetemes jó érdekében. Vannak és lesznek. A lelkek és nézetek forradalmát hirdetik s a szabadság eszméjéért való meghalásnak, új dicsőséges morálja születik meg. Ezért a dicső eszméért ontotta vérének Sarajevó utcáin Bogdán Zserajics.”

„Elnök: Prindp, mit szól ehhez?

Princip: Dicsőség Zserajicsnak! Csak ennyit.

Elnök: Dicsőség Zserajicsnek?! A tárgyalást felfüggesztem.”

A bíróság megrovásra ítéli Prindpet és megfenyíti, ha tovább is így beszél, kizárják a tárgyalásról.

„Princip: A figyelmeztetést tudomásul veszem. De ez az én meggyőződésem.

Premuzsics védő Principhez: Mióta lett ön nyílt nacionalistává?

Gavriło Princip: Két évvel ezelőtt kezdtem foglalkozni a nacionalizmus eszméjével.

Elnök: ön azt mondta, hogy Szerbiának morális kötelessége, hogy mint a délszlávok szabad része, felszabadítsa, mint szabad állam is, a többi nem szabad jugoszlávokat?

Princip: Igen, de nem most, mert most Szerbia fáradt.”

„Princip: Én már régen elhatároztam, hogy merényletet követek el. Még azelőtt, mikor Sarajevóban voltam, határoztam el, hogy merényletet követek el. Éjjelente sokat jártam ki Zserajics sírjához. Egész éjjeleket tudtam itt eltölteni. Elgondolkoztam viszonyaink felől, nyomorult helyzetünkről, öröla² és itt határoztam el magam a merényletre. Zserajics sírjánál megesküdtem önmagámnak, hogy akármikor, de elkövetem amerényletet.”

„Malek védő Principhez: Hallja Prindp, magyarázzon meg nekünk néhány dolgot, ön azelőtt azt mondta, hogy bosszúból követte el a merényletet, mert a bosszú édes. Most meg azt mondta, hogy az egyesü-

¹ Nova Europa, 1925. XI. köt. Branko Csubrilovics cikke: Néhány gyorsírási kivonat a sarajevói tárgyalásról. 1914. okt. 12—28.

² T. i. Ferenc Ferdinándról.

lés érdekében követte el a merényletet, önbén tehát a merényletnél melyik momentum volt az erősebb: a személyes vagy a politikai?

Princip: A személyes. No de azért a másik is erős volt. Egyenlő volt mindkettő.

Feldbauer Principhez: Princip, hiszel az Istenben?

Princip: Én ateista vagyok.

Feldbauer: Természetes dolog, hogy Princip, aki elkövette ezt a cselekményt, megmarad mind amellett, amit először mondott s azon van, hogy a maga és a mások bűnét is magára húzza. Semmit sem akar másnak átengedni s mindazt, amit a tárgyalás és még a vizsgálat folyamán is megtudtunk, azt mások mondták el.

Ez Gavriło Princip jelleme, amelyet saját szavaival festett meg önmagáról a vádlottak padján ... az ő általa már felidézett háború dúlásai közepén. Később maga jelenti ki, hogy nem sajnálja Ferenc Ferdinánd halálát és nem bánta meg tenét. Konzekvens, makacs, fanatikus, hitetlen, terrorista nagyszerb, akinek csak egy vallása volt, mint maga mondja: a mindén szerbek egyesülése. Azért gyilkolta meg Ferenc Ferdinándot, hogy az 6 halála árán, Szerbia egyesítse a nem szabad délszlávokat „Ausztria járma alól.”

Tulajdonképpen és a valóságban azonban nem ez a rossz diák követte el a szarajevói orgyilkosságot, nem ez a történelmi öntudat-és felelősségnélküli senki, hanem az a félművelt balkáni nagyszerbizmus követette el vele, amellyel Belgrádban ennek az eszmének az hordozói őt teleítették. A történelemnek elsősorban ezt a szellemi felbujtót kell megkeresnie és megtalálnia s a vádlottak padjára ültetnie. Igazságos ítélet kimondása végett. S ez a feladata nem nehéz: A Fekete Kéz tisztí összeesküvői voltak a felbujtók, ugyanazok, akik oly csúfságosan gyilkolták meg királyukat, Sándor királyt, s akik a balkáni háborút is kiprovokálták.

Hogy ezt a tételünket igazoljuk, egy kicsit messzebbre kell néznünk, legalább röviden. A szlávokat általában a modern Európa történelmi színpadára Nagy Péter kényszerítette, kancsukával. Történelmük történelmi kereteit tehát az Ő félvad ereje szabta meg. De az ő általa megrajzolt keretet az „aufklárista“ II. Katalin cárnő töltötte meg szláv expanzív politikai törekvésekkel. Később a szlavofilek, Akszakov Iván és társai, rakták le ezeknek a törekvéseknek a pravoszláv alapelemeit. Ezen a pravoszláv és nagyszerb címen találjuk meg ezentúl Oroszország kezét minden balkáni törökellenes mozgalomban és lázadásban. Oroszország segítségével függetlení Bulgáriát s ugyanez az orosz szellemi és anyagi támogatás, biztatás segíti el a szerbséget a független fejedelemségig. Ebből az állandó orosz pravoszláv támogatásból nő ki később Szerbiában, — amelynek 1802 óta minden sikerül egész a mai Jugoszláviáig, a nagyszerb gondolat, az összes szerbek egyesítésének eleven dogmája. Amikor pedig Milán, a király, francia mintára megszervezi és megteremti a modern szerb hadsereget, ez a hadsereg lesz ezután zászlóvivője a nagyszerb gondolatnak. Minden új szerb kaszányában ez a hadsereg tanítgatja a szerb népet Dusan-cár össz-szerb birodalmának megvalósítandó eszméjére. Innen van az a csodálatos tény, hogy a szerb nép egyeteme éppolyan nagyszerb volt, mint a tisztjei, politikusai, írói és költői is. 1903-ban Risztics, Dimitrijevic-Apisz, Zsivkovic tisztí, összeesküvő klikkje már azért gyilkolja meg Obrenovic Sándor királyt és Draga feleségét, mert ausztrófil politikát mert folytatni, amely így ellentétben állott a minden szerbek egyesítésének posztulátumával. Ebből az ad hoc királygyilkos, összeesküvő társaságból született meg 1911-ben az „Egyesülés vagy Halál“ szervezet, vagy közismert néven a hírhedt „Fekete Kéz.“ Ez a retentő klikk szervezi meg a komitácsi

¹ U. o. 491—500. old.

bandákat, amelyek Törökország területére való céltudatos és folytonos betörésekkel kihívják az 1912—13-as „balkáni háborút“, a „balkáni elnyomott kereszténység felszabadításának“ álszent jelszava alatt. Ebben a háborúban az a boszniai-hercegovinai szerb ifjúság, amely már hallott otthon is a nagy-szerb egyesülésről, és éppen a Drinán túlról jött szerb propaganda révén, meglehetősen csoportokban sietett a komitácsi bandákba. Ezekkel került el Tankosics őrnagyhoz, aki akkor a komitácsik vojvodája volt, Gavriło Princip is. Tankosics, a nagy vajda, a kumanovoi ütközet komitácsi „hőse“, nem veszi fel a bandába, mert beteges és gyenge, de azért nem engedi el többé a karmai közül, hanem elviszi Dimitrijevicshoz is, a Fekete Kéz nagyeszű fejéhez. Így lesz Prindp feladatává ezentúl: összeköttetést fenntartani a bosznia-hercegovinai „omladinával“, nagyszerb ifjúsággal és közöttük aterrorakciókat szervezni, szítani és végrehajtani. Emlékszünk Dimitri je vies egyik mondására, hogy a szerb tanuló ifjúságot mindenütt meg kell szervezni, mert azok mindenre készek és megértik a nagyszerb ideát.

Ennek az ifjúsági szervezkedésnek egyik neves tagja így ír erről: „Krajinában ezt a harcos organizációt a Narodna Odrana képviselte, amely territoriálisán és szellemileg is, a bizalmas és hazafias emberek egész láncolatával állt összeköttetésben a Központtal, amelynek odaát, Szerbiában Dragutin Dimitrijevicshoz volt az élén. A „Körök“ csak a szomszéd „Köröket“ ismerték. Az érintkezés igen erős volt és mindenkor képes arra, hogy híreket hozzon és parancsokat végrehajtsa. Sifferünk is volt“.¹

Az ifjúság tehát így „Körökbe“ tömörült, amelyek közül a legaktuálisabb a tuzlai volt, már csak a Szerbiához való közelség miatt is. Ennek a „Körök“ volt a tagja Prindp és a merénylők nagy része is.²

Tomics Bozsidar, egyik diák-vádolt, illetve gyanúsított, a tuzlai „kruzsokról“ ezt vallja:

„Én az ötödik gimnáziumtól fogva voltam tagja ennek a szervezetnek. A szervezetnek mintegy 25 tagja volt. Így volt kezdetben. Hogy a megalapítására az indítás honnan jött, azt nem tudom. Nem tudnám azt sem, hogy kezdetben is volt-e már alapszabálya. Nem volt azért, mert féltünk, hogy a professzorok kezei közé kerülhet. Ennek az évnek a második felében a szervezetet megreformálták. A szervezet szabályzata a „Nemzeti Egység“ szabályzata szerint alkotott meg. Az így megreformált szervezetnek már 30 tagja volt, néhány horvát is csatlakozott. Én egy dubrovniki diáktól kaptam ezeket az alapszabályokat. Hogy ki szerkesztette, nem tudom“.

Abból a célból azonban, hogy a saját adataival illusztráljuk a Fekete Kezet, amely a Narodna Odrana segítségével is szervezte a monarchia délszláv tanuló ifjúságát, idézzük alkotmányából ezeket a szakaszokat:

»4. §.

Feladatának teljesítése végett a szervezet:

1. Jelleghöz képest befolyást gyakorol minden hivatalos tényezőre Szerbiában, mint Piemontban és minden társadalmi rétegére, valamint az egész társadalom egész életére.
2. Végrehajtja a forradalmi szervezést mindazokon a területeken, ahol szerbek élnek.
3. A határon túl minden eszközzel küzd ezen eszme ellenségei ellen.
4. Barátságos összeköttetést tart fenn mindazokkal az államokkal, népekkel, szervezetekkel és egyes személyekkel, akik barátságos érzülettel viseltetnek Szerbia és a szerb faj iránt.

¹ Nova Europa, 1925. XI. köt. J. Z. cikke: Boszniai háttér a háború alatt.

5. Segítségére lesz azoknak a nemzeteknek és szervezeteknek, amelyek nemzeti felszabadulásukéért és egyesülésükért küzdenek.

7. §.

A Legfőbb Központi Igazgatóság áll a szerb királyságbeli tápokon kívül az összes szerb területek, ú. m.: 1. Bosznia és Hercegovina; 2. Montenegró; 3. Horvátország, Szlavónia és a Szerémség; 4. a Vajdaság; 5. a Tengerpart egy-egy teljhatalmú megbízottjából.

2. §.

A szervezet a kulturális harcnál többre becsüli a forradalmat, amiért is működése titokban marad a szélesebb rétegek előtt.¹

Ennek a szubverzív szervezetnek volt tagja Gavriilo Princip és merénylő társai. Ebben a légkörben nevelkedett fel, ezeknek az eszméknek a hatása alatt a degenerált diák s az innen származó parancsoknak volt csupán az éretlen vak végrehajtója akkor is, amikor két kitünően célzott lövéssel leterítette Ferenc Ferdinándot és ártatlan feleségét, Hohenberg Zsófiát a vidovdán szerb nemzeti bosszú napján, a Latin Hid közelében, a Miljacska partján.² Hogy Dimitrijevic³ határozta el a trónörökös meggyilkolását, azt az a tény is igazolja, hogy a Fekete Kéz ülésén éppen Dimitrijevic terjesztette elő a tervet. Oka a főherceg meggyilkolásának az volt, amiért Sándort is meggyilkolták: veszélybehozta a nagyszerb egyesülési aspirációkat szlávbarát trializmusával.

A történelem felelőssége tehát nem a senki Gavriilo Principé, hanem azé a balkáni nagyszerbizmusé, amely szervezetbe tömörülve alapszabályszerűleg és a saját „alkotmánya” alapján tört idegen állam területének forradalmosítására, erőszak, terror, bomba, revolver által. Annál súlyosabb ez a felelősség, mert erre a célra az éretlen, félművelt ifjúságot használta fel. Lehetetlen, hogy a történelem ítéletet ne mondjon az olyan nemzeti aspirácók felett, amelyek barbár eszközökkel, komitácsi erkölccsel, egy világégés árán és romjain haladnak tovább.

Gavriilo Princip Bdgárból indult el Grabez társával Szarajevóba, a merénylet végrehajtására. „A bombákat és revolvereket Ciganovicstól (egy boszniaitól, aki tisztviselő volt Bdgárbán) és egy volt komitácsi vezértől, Tankosics őrnagytól (akinek Ciganovics, mint komitácsi szolgált) kapták.” Hogyan kerültek Boszniába? Tankosics egy határőrtsz-t őrnagyhoz küldte őket, aki viszont Pandurovics kapitányhoz küldte le a merénylőket Loznicába. Itt kdték át a Drinán, egy szerb paraszt csónakján. A határőrtsz-tet parancsnokai a Fekete Kéz tagjai voltak.

A fegyveres merénylők hatan voltak: Princip, Csabrinovics, Grabez, Csubrilovics, Popovics és Mehmedbasics. Az első három Bdgárból érkezett, a másik három Ilics szervezte. A merényletet csak az első kettő követte d.⁴ Csabrinovics dobta a bombát, amdy nem találta d a trónörököst, a két halálos revolverlövést Princip adta le, akit Tankovics őrnagy tanított tíz napon át revolvercélzásra. Valamennyinél volt dankáli is, hogy magukat megmérgezhessék, amire azonban nem jutott idejük.

Csupán még ennyit. Szentanúk és fültanúk állítják, hogy Csabrinovics

¹ U. o. 1922. VI. köt. 6. sz. és Növi dist, Spalato, 1921. dec. 9—14. sz.

² U. o. 574. old.

³ Dragutin Dimitrijevic-Afisz, vezérkari ezredes, a katonai hírszerző osztály főnöke volt s a Fekete Kéz megalapítója.

⁴ U. o. 490. old.

nem sikerült bombadobása után, Ferenc Ferdinánd, Szarajevó előljárósága előtt így szólt: „Tehát Tiszának mégis igaza volt.“¹

Gavrilo Princip pedig a börtönben verset írt: hogy meg kell halnia annak, aki élni akar. Persze, a maga hőstettére gondolt.

Gavrilo Princip atheista volt, ahogy maga vallotta, de élt mégis egyetlen barbár hit benne: „Én, ha tehetném, egyetlen ütéssel agyonzúznám azt a ringó Ausztriát“.⁸

Hogy ilyen vad barbarizmusért márványtábla jár ki, dízsírhely, utcanevek, egyesületek neve... mily bárdolatlan ízlés és erkölcs!

BERKES JÓZSEF

¹ U. o. 573. old.

² U. o. 501. old.